

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ТА ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ

Практикум
для студентів спеціальності
073 "Менеджмент"
другого (магістерського) рівня

Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2018

УДК 347.77/.78(07.034)

I-73

Укладач В. В. Томах

Затверджено на засіданні кафедри економіки, управління підприємствами та логістики.

Протокол № 5 від 28.12.2017 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Інтелектуальна власність та трансфер технологій [Електрон-
I-73 ний ресурс] : практикум для студентів спеціальності 073 "Ме-
неджмент" другого (магістерського) рівня / уклад. В. В. Томах. –
Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. – 48 с.

Подано плани практичних, семінарських і лабораторних занять за те-
мами, які розглядаються в процесі вивчення навчальної дисципліни. Наве-
дено рекомендації щодо вивчення основних питань і перелік літературних
джерел для підготовки до участі в практичних, семінарських та лабораторних
заняттях. Запропоновано практичні завдання, виконання яких сприятиме
закріпленню студентами теоретичних знань та набуттю навичок у сфері інте-
лектуальної власності.

Рекомендовано для студентів спеціальності 073 "Менеджмент" другого
(магістерського) рівня всіх форм навчання.

УДК 347.77/.78(07.034)

© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2018

Вступ

В умовах всеосяжної інтелектуалізації економіки інформація та знання перетворюються на рушійну силу інноваційного розвитку суспільства, творча розумова активність набуває статусу пріоритетної стратегічної діяльності, а проблеми стимулювання та захисту інтелектуальної власності стають першочерговими як для окремих держав, так і для світової спільноти в цілому. Загальновизнано, що інноваційна модель розвитку ґрунтується на ефективному використанні інтелектуального потенціалу, широкомасштабному впровадженні в господарський обіг продуктів інтелектуальної праці, зростанні масштабів обороту інтелектуальної власності, цілеспрямованому та системному відтворенні наукомістких галузей, які формують ядро новітнього технологічного укладу.

Інтелектуальна власність та трансфер технологій є однією з найважливіших частин інноваційного процесу і за своєю сутністю є реалізацією процедури передачі нових науково-технічних знань від власника (розробника) до виробника (замовника). При цьому учасники процедури вступають в довгострокові відносини, що обумовлені правовим договором (ліцензійним контрактом) і спрямовані на досягнення, перш за все, матеріального успіху від упровадження нових знань (технологій) у виробництво. Така форма інноваційної процедури давно довела свою ефективність в розвинутих країнах і повинна поступово перейти на простір української економіки.

Складність економічної природи інтелектуальної власності, постійний динамічний розвиток її об'єктів та механізму комерціалізації привертають зростаючу увагу науковців та практиків, перетворюючи дослідження цього феномену в одну з найактуальніших економічних проблем. У зв'язку з цим розроблення та впровадження навчальної дисципліни "Інтелектуальна власність та трансфер технологій" до програми підготовки фахівців за спеціальністю 073 "Менеджмент" є актуальним.

Навчальна дисципліна "Інтелектуальна власність та трансфер технологій" є вибірковою навчальною дисципліною та вивчається згідно з навчальним планом підготовки студентів освітнього рівня "магістр" спеціальності 073 "Менеджмент" всіх форм навчання.

Метою проведення практичних занять з навчальної дисципліни є детальний розгляд окремих теоретичних положень навчальної дисципліни і формує вміння та навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом сформульованих завдань.

У ході практичних занять студент набуває професійних компетентностей та практичних навичок роботи з вирішення прикладних завдань професійної діяльності.

Відповідно до програми навчальної дисципліни на практичні заняття відводиться 34 год навчального часу.

Практичні заняття з навчальної дисципліни проводять у аудиторіях Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця.

У процесі підготовки до конкретного практичного заняття в межах виконання відповідного завдання студенти формують доповіді та звіти, які відповідають зазначеним викладачем вимогам, та захищають його під час аудиторного заняття перед викладачем і аудиторією одногрупників.

Завдання для практичних, семінарських та лабораторних занять

Практичне заняття – це організаційна форма навчального заняття, за якої викладач організовує детальний розгляд та обговорення зі студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни, формує вміння та навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом відповідно сформульованих завдань. Проведення практичного заняття ґрунтується на попередньо підготовленому методичному матеріалі для виявлення ступеня оволодіння студентами необхідними теоретичними положеннями, наборі завдань різної складності для вирішення їх студентами на занятті.

Семінарські заняття передбачають закріплення знань, отриманих на лекціях та у процесі самостійного вивчення деяких питань навчальної дисципліни. Основна мета семінарського заняття – розширення, поглиблення та закріплення теоретичних знань і спрямування їх на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, розвиток умінь та навичок, наукового мислення й усного мовлення студентів.

Лабораторне заняття – це форма навчального заняття, за якої викладач організовує детальний розгляд окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння та навички їхнього практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом сформульованих завдань. Проведення таких занять ґрунтується на попередньо підготовленому методичному матеріалі: тестах для виявлення ступеня оволодіння необхідними теоретичними положеннями, наборі завдань різного рівня складності для вирішення їх на занятті. Воно містить проведення попереднього контролю за знаннями, вміннями і навичками студентів, постановку загальної проблеми викладачем та її обговорення за участю студентів, вирішення завдань із їхнім обговоренням, виконання контрольних завдань, їхню перевірку, оцінювання.

Змістовий модуль 1. Система інтелектуальної власності

Тема 1. Поняття інтелектуальної власності

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

У процесі вивчення даної теми необхідно звернути увагу на такі питання: трактування поняття "інтелектуальна власність" в економічній літературі з урахуванням різних теоретико-методологічних підходів, сфери прав інтелектуальної власності: промислова власність, авторське право та суміжні права, суб'єкти відносин інтелектуальної власності, об'єкти інтелектуальної власності.

План семінарського заняття

1. Зародження теорії власності в епоху Стародавнього світу та Середньовіччя.
2. Еволюція теорії власності у XVII – XIX ст.
3. Сучасна теорія власності.
4. Сутність та структура інтелектуальної власності.
5. Система джерел права інтелектуальної власності. Міжнародні правові акти.
6. Актуальні проблеми реалізації права інтелектуальної власності в Україні.

Рекомендована література: основна [2; 3; 5]; додаткова [6; 9; 13].

Теми есе та доповідей

1. Категорія власності в економічній теорії.
2. Напрями використання об'єктів інтелектуальної власності в господарській діяльності підприємства.
3. Інтелектуальні продукти та матеріальні блага: спільне та відмінне.
4. Інтелектуальна діяльність як економічна категорія.
5. Знання як економічне благо.
6. Формування та розвиток інтелектуального капіталу підприємства.
7. Особливості інтелектуального капіталу.
8. Права власності на об'єкти інтелектуальної власності та матеріальні блага: спільне та відмінне.

9. Засоби успішного ведення бізнесу. Гудвіл. Франчайзинг.
10. Методи активізації творчої діяльності (метод спроб та помилок, метод мозкового штурму, метод гірлянд асоціацій).

Запитання для самоконтролю

1. Як трактують сутність поняття "інтелектуальна власність" у сучасній економічній літературі?
2. Як розуміють право інтелектуальної власності у міжнародному праві?
3. Охарактеризуйте еволюцію наукових підходів до сутності інституту інтелектуальної власності.
4. Розкрийте структуру права інтелектуальної власності.
5. Охарактеризуйте суб'єктів відносин інтелектуальної власності.
6. Як можна класифікувати об'єкти інтелектуальної власності?
7. Які сутнісні ознаки об'єктів права інтелектуальної власності?

Питання для обговорення

1. Інтелектуальна діяльність та інтелектуальний капітал як економічна основа інформаційного суспільства.
2. Види та результати інтелектуальної діяльності.
3. Сутність та специфіка інтелектуального капіталу.
4. Структура інтелектуального капіталу.
5. Суперечності інтелектуальної власності.
6. Джерела права інтелектуальної власності.
7. Активізація творчої діяльності: методи.

Завдання 1.1

Об'єкти інтелектуальної власності. Оберіть будь-які п'ять предметів, речей – об'єктів матеріального світу, що вас оточують. Опишіть кожний з обраних об'єктів в обсязі, достатньому для його ідентифікації. Можна використовувати рисунки, світлини, комп'ютерну графіку тощо. Для кожного з обраних об'єктів визначте різні об'єкти інтелектуальної власності, які було використано під час його виготовлення в цілому або окремих його частин, або представлені на даному об'єкті.

Складіть звіт, спираючись на приклад, що наведено в додатку А.

Тема 2. Набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

У процесі вивчення даної теми необхідно звернути увагу на такі питання: сутність та структура промислової власності, ознаки об'єктів промислової власності, об'єкти патентного права (винаходи, корисні моделі, промислові зразки), сутність та особливості нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності, правова охорона засобів індивідуалізації учасників товарного обігу, товарів і послуг, правова охорона об'єктів авторського та суміжних прав, сутність та специфіка авторського права, загальні принципи авторського права, особливості формування та реалізації суміжних прав.

Особливу увагу слід також приділити проблемам визначення прибутку, одержаного від використання об'єктів промислової власності (ОПВ), та частки прибутку, яка припадає на долю ОПВ, у прирості прибутку, одержуваного від використання об'єкта нової техніки.

Визначення прибутку, одержаного від використання ОПВ, слід здійснювати на підставі таких методичних рекомендацій.

1. Прибуток від реалізації продукції (П) – це різниця між виручкою від реалізації продукції в діючих цінах без податку на додану вартість (ПДВ) та витратами на її виробництво та реалізацію:

$$П = Д - В, \quad (2.1)$$

де Д – виручка від реалізації продукції, робіт, послуг без ПДВ, грн;

В – витрати підприємства на виготовлення і реалізацію продукції, грн.

2. Виручку від реалізації продукції визначають за формулою:

$$Д = Ц \times ОР, \quad (2.2)$$

де Ц – ціна одиниці продукції, грн;

ОР – обсяг реалізації, нат. од.

3. Витрати підприємства на виготовлення та реалізацію продукції визначають за формулою:

$$В = (С + Кв) \times ОР, \quad (2.3)$$

де С – собівартість одиниці продукції, грн;

Кв – питомі (на од. продукції) капітальні витрати на створення ОПВ, грн.

4. З урахуванням формул (2.2) та (2.3) формула для визначення прибутку набуває вигляду:

$$\Pi = (\text{Ц} - \text{С} - \text{Кв}) \times \text{ОР}. \quad (2.4)$$

5. Прибуток, одержаний у розрахунковому періоді від реалізації продукції, виготовленої з використання ОПВ (Пр), визначається за формулою:

$$\begin{aligned} \text{Пр} &= \text{Пн} - \text{Пб} = \\ &= (\text{Цн} - \text{Сн} - \text{Квн}) \times \text{ОРн} - (\text{Цб} - \text{Сб} - \text{Квб}) \times \text{ОРн} = \\ &= [(\text{Цн} - \text{Цб}) + (\text{Сб} - \text{Сн}) + (\text{Квб} - \text{Квн})] \times \text{ОРн}, \end{aligned} \quad (2.5)$$

де Пн – прибуток, одержаний від реалізації у розрахунковому періоді продукції, виготовленої із використанням ОПВ, грн;

Пб – прибуток, одержаний від реалізації у базовому періоді продукції, виготовленої без використання ОПВ (прибуток, що мав бути одержаний у розрахунковому періоді від реалізації такої самої кількості продукції, виготовленої без використання ОПВ), грн;

ОРн – обсяг продукції, реалізованої у розрахунковому періоді, нат. од.;

Цн , Цб – ціна одиниці продукції відповідно у розрахунковому і базовому періодах, грн;

Сн , Сб – собівартість одиниці продукції відповідно у розрахунковому і базовому періодах, грн;

Квн , Квб – питомі витрати на створення об'єкта відповідно у розрахунковому і базовому періодах, грн / нат. од.

6. У разі створення нових технологій, засобів механізації та автоматизації виробництва на базі ОПВ приріст прибутку у розрахунковому періоді визначають за формулою:

$$\text{Пр} = [(\text{Сб} - \text{Сн}) + \text{Ен} \times (\text{Кпб} - \text{Кпн})] \times \text{Вн}, \quad (2.6)$$

де Пр – приріст прибутку, грн;

Сб , Сн – собівартість одиниці виробу під час використання відповідно базового і нового техпроцесу, грн;

Кпб , Кпн – питомі (на одиницю виробу) капітальні вкладення відповідно у базовому і розрахунковому періодах, грн / нат. од.;

E_n – нормативний коефіцієнт ефективності капітальних вкладень (норма дисконту);

V_n – продуктивність нового техпроцесу у розрахунковому періоді, нат. од.

7. У разі створення нових засобів виробництва (машин, приладів, устаткування тощо) на базі ОПВ приріст прибутку у розрахунковому періоді визначають за формулою:

$$\begin{aligned} Pr = & \{Цб \times (V_n : V_b) \times [(1 : T_b + E_n) : (1 : T_n + E_n)] + \\ & + [(V_n : V_b) \times VE_b - VE_n] : (1 : T_n + E_n) + \\ & + E_n \times [(V_n : V_b) \times K_{сб} - K_{сн}] : (1 : T_n + E_n) - Ц_n\} \times O_{V_n}, \end{aligned} \quad (2.7)$$

де $Ц_b$, $Ц_n$ – відповідно ціна базової та нової машини (приладу, устаткування тощо), грн;

V_b , V_n – відповідно річна продуктивність базової та нової машини (приладу, устаткування тощо), нат. од.;

T_b , T_n – відповідно термін служби базової і нової машини (приладу, устаткування тощо), років;

VE_b , VE_n – питомі експлуатаційні витрати на одну машину (прилад тощо) відповідно у базовому і розрахунковому періодах, грн/рік;

$K_{сб}$, $K_{сн}$ – питомі супутні капітальні вкладення відповідно у базовому і розрахунковому періодах, грн;

O_{V_n} – кількість виготовлених нових засобів виробництва у розрахунковому періоді, нат. од.

8. У разі створення на базі ОПВ нових предметів праці (матеріалів, інструментів тощо) приріст прибутку у розрахунковому періоді визначається за формулою:

$$\begin{aligned} Pr = & \{Ц_b \times (V_b : V_n) + [(V_b : V_n) \times PV_b - PV_n] : V_n + \\ & + E_n \times [(V_b : V_n) \times K_b - K_n] : V_n - Ц_n\} \times O_V, \end{aligned} \quad (2.8)$$

де $Ц_b$, $Ц_n$ – ціна відповідно базового і нового предмета праці за одиницю продукції, грн;

V_b , V_n – витрати відповідно базового і нового предмета праці на виготовлення одиниці продукції, нат. од.;

PV_b , PV_n – поточні витрати на виготовлення одиниці продукції відповідно у базовому і розрахунковому періодах, грн;

K_b , K_n – приведені капітальні витрати на одиницю продукції відповідно у базовому і розрахунковому періодах, грн;

O_V – річний обсяг виробництва нового предмета праці, нат. од.

Визначення частки прибутку, яка припадає на частку ОПВ, у прирості прибутку, одержаного від використання об'єкта нової техніки, слід здійснювати на підставі таких методичних рекомендацій.

1. Якщо продукція у цілому є втіленням одного чи декількох захищених в Україні ОПВ, то весь приріст прибутку, одержаний у розрахунковому періоді від введення в оборот цієї продукції, визнається рівним прибутку, одержаному від використання цього (цих) ОПВ:

$$Пв = Пр, \quad (2.9)$$

де $Пв$ – прибуток, одержаний від використання одного чи декількох ОПВ, грн;

$Пр$ – приріст прибутку, одержаний у розрахунковому періоді від введення в оборот продукції, що містить один чи декілька ОПВ, грн.

2. Якщо продукція лише частково є втіленням одного чи декількох захищених в Україні ОПВ, то частка прибутку, що припадає на частку конкретного i -го ОПВ, у загальному прирості прибутку, одержаного в розрахунковому періоді від введення в оборот цієї продукції ($Пв_i$), визначається за формулою:

$$Пв_i = Пр \times Кв_i, \quad (2.10)$$

де $Пр$ – приріст прибутку, одержаний у розрахунковому періоді від введення в оборот продукції, що містить ОПВ, грн;

$Кв_i$ – коефіцієнт, який визначає частку прибутку i -го ОПВ у загальному прирості прибутку.

3. Коефіцієнт $Кв_i$ може бути визначений на базі виробничо-промислових показників продукції, методом експертного оцінювання та змішаним методом.

3.1. Визначення коефіцієнта $Кв_i$ на базі виробничо-промислових показників здійснюється за формулою:

$$Кв_i = E_{v_i} : E, \quad (2.11)$$

де E_{v_i} – значення показника, пов'язаного з усіма ознаками винаходу, корисної моделі, промислового зразка тощо (собівартість, ціна, маса, продуктивність, потужність тощо);

E – значення показника, пов'язаного з об'єктом у цілому (собівартість, ціна, маса, продуктивність, потужність тощо).

3.2. Метод експертного оцінювання для визначення коефіцієнта K_{v_i} застосовується у випадках, коли з якихось причин його величину за виробничо-промисловими показниками визначити неможливо або визначений за виробничо-промисловими показниками коефіцієнт не відображає реальний вплив ОПВ на одержання прибутку.

У разі застосування методу експертного оцінювання для визначення коефіцієнта K_{v_i} необхідно:

3.2.1. Створити групу експертів із компетентних фахівців у кількості, як правило, 3 – 7 осіб.

3.2.2. Об'єкт, що містить ОПВ, розбити на три групи складових елементів відповідно до їх значущості: важливі, основні, другорядні.

3.2.3. Експерти оцінюють вагомість кожного елемента відповідним балом. Шкала значень балів, які використовуються для оцінювання вагомості елементів, установлюється підприємством з урахуванням галузевих особливостей та складності оцінюваних об'єктів. Для оцінювання кожного елемента може бути встановлена 3-х, 5-ти, ..., 100 бальна шкала.

3.2.4. Для кожного елемента визначають сумарну оцінку, виставлену всіма експертами. Визначають загальну суму балів, виставлену експертами всім елементам.

3.2.5. Коефіцієнт K_{v_i} визначають за формулою:

$$K_{v_i} = \frac{\sum_{j=1}^n b_{ij}}{\sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n b_{ij}}, \quad (2.12)$$

де b_{ij} – кількість балів, виставлена j -им експертом i -му елементу;

$i = 1, 2, \dots, m$ – кількість виокремлених елементів об'єкта;

$j = 1, 2, \dots, n$ – кількість експертів.

3.3. Змішаний метод визначення коефіцієнта K_{v_i} застосовують, якщо частка приросту прибутку, що припадає на частку цих ОПВ у загальному обсязі одержаного приросту прибутку, за виробничо-промисловими показниками визначена, але частку кожного з них таким методом визначити неможливо. У такому разі частка кожного ОПВ визначають методом експертного оцінювання.

План семінарського заняття

1. Об'єкти промислової власності, їх особливості.
 2. Правова характеристика винаходів.
 3. Правова охорона корисних моделей.
 4. Промисловий зразок як об'єкт патентного права.
 5. Інститут інтелектуального права на комерційне позначення.
 6. Ноу-хау як специфічний об'єкт інтелектуальної власності.
 7. Інститут права інтелектуальної власності на об'єкти авторського права і суміжних прав.
 8. Порівняльна характеристика патентного та авторського прав.
 9. Суміжні права: поняття, суб'єкти та об'єкти.
- Рекомендована література:* основна [4; 5]; додаткова [7; 8; 11].

Теми есе та доповідей

1. Винахід та корисна модель: спільне та відмінне.
2. Патент як форма охорони об'єктів промислової власності.
3. Національна патентна класифікація.
4. Історія виникнення фірмових найменувань та знаків для товарів і послуг.
5. Відмінності між загальновідомими та знаменитими товарними знаками.
6. Особливості ноу-хау та комерційної таємниці.
7. Поняття, принципи та джерела авторського права.
8. Відповідальність за порушення авторського права та суміжних прав: законодавство та порядок захисту прав.
9. Об'єкти авторського права згідно з Цивільним кодексом України.
10. Органи державної охорони інтелектуальної власності.

Запитання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте сутність та структуру промислової власності.
2. Розкрийте особливості винаходів як об'єктів промислової власності.
3. За яких умов надається правова охорона корисним моделям?
4. Розкрийте найважливіші характеристики промислового зразка як об'єкта інтелектуальної власності.
5. Що таке товарний знак? Які є види товарних знаків?

6. Охарактеризуйте сутність та призначення фірмових найменувань та найменувань місць походження товарів.
7. Яка роль засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу товарів і послуг у сучасній ринковій економіці?
8. Охарактеризуйте нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності.
9. Сутність категорії "авторське право".
10. Розкрийте спільні та відмінні ознаки авторського та патентного прав.
11. Перерахуйте суб'єктів та об'єкти авторського права.
12. У чому сутність основних принципів авторського права?
13. У чому сутність та специфіка категорії "суміжні права"?
14. Охарактеризуйте суб'єктів та об'єкти суміжних прав.

Питання для обговорення

1. Способи захисту ноу-хау.
2. Конфіденційна інформація: критерії визначення.
3. Специфіка промислової власності.
4. Особливості сучасного брендингу.
5. Відомості, що не становлять комерційної таємниці.
6. Захист від недобросовісної конкуренції.
7. Історія виникнення авторського права.
8. Суміжні права: необхідність захисту в умовах розвитку цифрових технологій.
9. Поняття та ознаки співавторства.
10. Майнові права на твори літератури, мистецтва та науки.
11. Службовий твір та авторські права на нього.
12. Охорона авторських прав у мережі "Інтернет".
13. Причини виникнення суміжного права.
14. Правове регулювання в мережі "Інтернет".

Завдання 2.1

Підприємство "Сервіс +" планує почати використання нової технології, що містить запатентовані винаходи. Необхідно визначити приріст річного прибутку від застосування даної технології за вихідними даними, наведеними в табл. 2.1.

**Вихідні дані для визначення приросту річного прибутку
від застосування нової технології**

Показники	Базовий період	Розрахунковий період
Собівартість, млн грн/рік	244	265
Капітальні витрати, млн грн/рік	356	475
Річна продуктивність, тис. т	36	42
Нормативний коефіцієнт	0,15	0,15

Завдання 2.2

Відділ з інноваційної діяльності пропонує розпочати використання однієї нової машини. Визначити приріст річного прибутку від застосування даної машини за вихідними даними, наведеними в табл. 2.2.

**Вихідні дані для визначення приросту річного прибутку
від застосування нової машини**

Показники	Базовий період	Розрахунковий період
Ціна машини, млн грн	182	200
Супутні капітальні витрати, млн грн/рік	46	58
Експлуатаційні витрати, млн грн/рік	90	100
Річна продуктивність, тис. т	25	35
Термін використання, років	25	35
Нормативний коефіцієнт	0,15	0,15

Завдання 2.3

Підприємство "Чайка" планує розпочати випуск нового предмета праці на базі об'єкта промислової власності (матеріалу). Керівництво

доручило інноваційному відділу визначити можливий річний прибуток від випуску даної продукції за вихідними даними, наведеними в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

**Вихідні дані для визначення річного прибутку
від випуску нового матеріалу**

Показники	Базовий період	Розрахунковий період
Ціна матеріалу, тис. грн/кг	20	22
Витрати матеріалу на одиницю продукції, кг	31	26
Поточні витрати на виготовлення одиниці продукції, тис. грн/т	200	210
Питомі капітальні витрати на одиницю продукції, тис. грн/т	220	250
Нормативний коефіцієнт	0,12	0,12
Обсяг виробництва матеріалу, т/рік	400	400

Завдання 2.4

Виробниче підприємство "Сонечко" у процесі виробництва газованого напою "Яскравий" застосувало нову установку для змішування, що захищена патентом на корисну модель. У результаті кількість виготовлюваного з використанням нової установки напою зросла зі 100 декалітрів до 108 декалітрів на годину. Інші ОПВ на даній операції (змішування) з дати впровадження установки не використовувалися, організаційно-виробничі заходи, спрямовані на збільшення обсягу випуску продукції за годину, також не використовувалися.

Визначити частку прибутку, що припадає на частку використаної нової установки для змішування, у загальному прирості прибутку, одержаного в розрахунковому періоді, якщо приріст прибутку склав 8 млн грн.

Завдання 2.5

У процесі виготовлення виробу собівартістю 450 грн застосовано новий технологічний прийом, у якому за раціоналізаторською пропозицією використано нову послідовність операцій. Застосування цього прийому привело до зменшення витрат на матеріали, підвищення якості

продукції, що сприяло зменшенню кількості бракованої продукції на кінцевій технологічній операції. У підсумку собівартість одного виробу зменшилась на 4 грн 50 коп.

Визначити частку прибутку, що припадає на частку використаного технологічного прийому, у загальному прирості прибутку, одержаного в розрахунковому періоді, якщо приріст прибутку склав 7,5 млн грн.

Завдання 2.6

Підприємство освоїло і почало реалізовувати нову модель мікрокалькулятора, у якій використано декілька ОПВ. Подібна продукція раніше підприємством не виготовлялась. Для визначення вкладу кожного ОПВ у прибуток, одержаний підприємством від реалізації мікрокалькуляторів, була створена експертна група з п'яти осіб. За висновком експертів, у мікрокалькуляторі за ступенем вагомості слід розглядати такі елементи:

Важливі: E_{v_1} – дизайн (зовнішній вигляд, оформлення, розташування елементів управління), захищений патентом України на промисловий зразок; E_{v_2} – блок оперативної пам'яті, захищений патентом України на корисну модель; E_{v_3} – мікропроцесор, основою якого є кристал, захищений патентом України на винахід; E_{v_4} – блок індикації інформації (відеоблок на рідких кристалах), незахищений чинними охоронними документами України;

Основні: E_{v_5} – система живлення, до складу якої входить блок живлення, захищений патентом України на корисну модель; E_{v_6} – система постійної пам'яті, у якій використано відомі технічні рішення; E_{v_7} – корпус мікрокалькулятора, у якому використано раціоналізаторську пропозицію;

Другорядні: E_{v_8} – кнопки панелі управління, дизайн кнопки захищений патентом України на промисловий зразок; E_{v_9} – схема перемикання режиму роботи мікрокалькулятора (батарея-електромережа), у якій використано раціоналізаторську пропозицію; $E_{v_{10}}$ – інші елементи.

Оцінювання вагомості елементів E_{v_1} – $E_{v_{10}}$ експертами здійснювалась за трибальною шкалою, а саме: важливі елементи – 9 – 11 балів; основні елементи – 6 – 8 балів; другорядні елементи – 3 – 5 балів.

Дані експертного оцінювання подано в табл. 2.4.

Визначити частку прибутку, що припадає на частку кожного з означених елементів E_{v_1} – $E_{v_{10}}$, якщо загальний прибуток, одержаний підприємством від реалізації калькуляторів, дорівнює 1,7 млн грн.

Дані експертного оцінювання

Елементи	Експерти				
	1	2	3	4	5
ЕВ ₁	10	10	9	11	11
ЕВ ₂	11	11	11	11	10
ЕВ ₃	11	11	11	11	11
ЕВ ₄	9	9	9	9	9
ЕВ ₅	7	7	7	7	7
ЕВ ₆	8	8	8	8	8
ЕВ ₇	6	6	6	6	6
ЕВ ₈	4	4	4	4	4
ЕВ ₉	3	3	3	3	3
ЕВ ₁₀	3	3	3	3	3

Тема 3. Захист прав інтелектуальної власності

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

У процесі вивчення даної теми необхідно звернути увагу на такі питання: обґрунтування потреби охорони та захисту прав інтелектуальної власності, поняття захисту прав інтелектуальної власності, механізм охорони прав інтелектуальної власності, сутність охорони та захисту прав інтелектуальної власності, патентна система захисту прав інтелектуальної власності, охорона авторського і суміжних прав, форми захисту прав інтелектуальної власності.

Особливу увагу слід також приділити проблемі практичного використання законодавчої бази України з питань інтелектуальної власності для аналізу реальних ситуацій з метою забезпечення ефективної охорони та захисту творчої діяльності громадян, визначенню дій, що визнаються порушеннями прав інтелектуальної власності, способів захисту прав інтелектуальної власності.

План семінарського заняття

1. Патентне право та його принципи.
2. Суб'єкти патентного права.

3. Процедура видачі патенту.

4. Зарубіжний досвід захисту авторського права.

Рекомендована література: основна [1; 3 – 5]; додаткова [6; 8 – 10].

Теми есе та доповідей

1. Зародження патентування.

2. Особливості процесу патентування у розвинутих країнах.

3. Проблеми правової охорони інтелектуальної власності в Україні.

4. Форми передачі прав на об'єкти промислової вартості.

5. Спадкування майнових прав інтелектуальної власності.

Запитання для самоконтролю

1. Чим зумовлена необхідність охорони та захисту прав інтелектуальної власності?

2. Розкрийте сутність, основні риси та принципи патентного права.

3. Охарактеризуйте об'єкти патентного права.

4. Що таке "контрафакція", "піратство" у сфері інтелектуальної власності? Чи існують методи боротьби з цими явищами?

5. Охарактеризуйте інститут охорони прав на програми для ЕОМ та бази даних.

6. Що розуміють під захистом прав інтелектуальної власності.

7. Які виокремлюють способи захисту прав у сфері інтелектуальної власності.

8. Які способи захисту прав інтелектуальної власності.

Питання для обговорення

1. Еволюція сучасної системи охорони та захисту прав інтелектуальної власності.

2. Проблема співвідношення підсистем правової охорони інтелектуальної власності: патентного права та авторського права.

3. Колективне управління правами суб'єктів авторського права і суміжних прав.

Завдання 3.1

ТОВ "А" виявило, що на інтернет-сторінці ТОВ "В" розміщуються знаки для товарів та послуг, які зареєстровані за ТОВ "А". Для того

щоб ТОВ "А" мало змогу звернутися до суду із позовом до ТОВ "В" про припинення порушення прав власника знаків для товарів та послуг необхідно встановити, що на інтернет-сторінці, що належить ТОВ "В", використовуються (розміщуються) знаки для товарів та послуг ТОВ "А". Уся складність встановлення цього факту полягає у тому, що веб-сторінки з огляду на положення ч. 1 ст. 5 Закону України "Про електронні документи та електронний документообіг" є електронними документами, які не можуть бути доставлені у суд. Яким чином необхідно діяти у такому випадку?

Завдання 3.2

До юридичної фірми з захисту інтелектуальної власності "Крилов і партнери" звернулася громадянка Мірошниченко, яка, на її думку, здійснила наукове відкриття, що описала у рукописі наукової праці з фізики. Громадянка Мірошниченко бажала отримати консультацію з приводу можливості отримання правової охорони результатів своєї творчої діяльності.

Підготуйте відповідь юрисконсульта фірми, звернувши увагу на такі питання:

1. Що може бути в даному випадку об'єктом правового захисту?
2. Які особисті та майнові права виникають у громадянки Мірошниченко і в силу яких юридичних фактів?
3. Якими мають бути дії громадянки Мірошниченко для отримання правової охорони своєї інтелектуальної власності?
4. Який державний орган вирішує питання охорони авторських прав на території України?
5. Укажіть межі надання правової охорони на об'єкт інтелектуальної власності громадянки Мірошниченко.

Завдання 3.3

До суду Шевченківського району м. Києва звернулася громадянка Нікішина – спадкоємниця громадянина Нікішина – автора наукових праць з палеонтології – з позовом проти громадянки Трошевої про виплату винагороди за видання творів, створених у співавторстві з Нікішиним.

У ході розгляду справи виявилось, що Трошева була ученицею Нікішина та використовувала його окремі ідеї. У пам'ять про вчителя

вона ставила його ім'я поряд зі своїм іменем у деяких виданнях навчального характеру. Усі ці твори були створені після смерті Нікішина.

1. Чи є використання ідеї у створенні твору наукової літератури співавторством?
2. Яким чином оформлюються відносини співавторства?
3. Чи мали місце відносини співавторства між Нікішиним та Трошевою?
4. Чи правомірно Трошева використовувала ім'я Нікішина?
5. Чи має право Нікішина на виплату авторської винагороди?
6. Як повинна бути вирішена справа?

Завдання 3.4

ТОВ в особі директора Зоріна В. В., який одночасно був головним редактором місцевого телебачення, і редакція газети "Час" уклали договір, згідно з яким місцеве телебачення зобов'язувалося надавати редакції газети для публікації свою програму передач за 1 200 грн на місяць. Через деякий час редакція припинила друкувати програму, повідомивши про розірвання договору в одній зі своїх статей. ТОВ, у зв'язку з необхідністю публікації програми передач, організувало випуск газети "Десяточка". Через деякий час газета "Час" знову почала публікувати програму передач, але без сплати ТОВ платежів у зв'язку з тим, що вона отримувала програму з інших джерел.

Товариство, вважаючи, що газета "Час" порушила його авторські права і свої договірні зобов'язання, вимагало стягнення з відповідача 55 43 грн, у тому числі 50 000 грн упущеної вигоди і 5 143 грн витрат на випуск газети "Десяточка".

1. Чи є програма передач результатом творчої діяльності? Чи може бути її визнано об'єктом авторського права?
2. Чи має право позивач на відшкодування збитків?
3. Яке рішення повинен прийняти суд?

Завдання 3.5

Товариство з обмеженою відповідальністю звернулося до Господарського суду з позовом проти приватного підприємства про відшкодування збитків, завданих порушенням виключних прав товариства на художній фільм. Порушення, на думку позивача, полягало у неправомірному продажу позивачем відеокасет із записами художнього

фільму, право розповсюдження яких приватне підприємство передало товариству.

Приватне підприємство, заперечуючи проти позову, посилалося на договір, укладений ним з акціонерним товариством, якому за договором з кіностудією – виробником аудіовізуального твору – було надано виключне право на відтворення та розповсюдження примірників цього художнього фільму. Кіностудія займалася відтворенням фільму та продавала приватному підприємству відеокасети оптом, а приватне підприємство займалося роздрібною торгівлею відеокасетами на підставі договору про передачу приватному підприємству виключного права на розповсюдження примірників художнього фільму.

У договорі між кіностудією та приватним підприємством не містилося жодних умов щодо можливості чи заборони передавати виключне право іншим особам.

1. Чи мало право приватне підприємство передати за договором виключні права на відтворення та розповсюдження примірників аудіовізуального твору?

2. Чи належать товариству з обмеженою відповідальністю виключні права на відтворення та розповсюдження аудіовізуального твору?

3. Чи підлягають задоволенню вимоги позивача?

4. Яке рішення повинен прийняти Господарський суд?

Завдання 3.6

Група "ВВ" уклала з рекординговою компанією договір про випуск свого альбому. Через деякий час продюсер групи знайшов у магазині створений цією рекординговою компанією музичний збірник, до якого було включено окремі пісні групи "ВВ". Питання щодо можливості включення пісень групи до музичних збірок у договорі між групою та рекординговою компанією врегульовані не були.

1. Чи належать правовідносини, що склалися між групою та рекординговою компанією у результаті укладення договору, до авторських?

2. Чи мала право рекордингова компанія використовувати пісні групи під час укладання музичної збірки?

3. Які дії повинен вчинити продюсер для захисту інтересів групи?

4. Які вимоги має право висувати група?

Завдання 3.7

Громадянин Савченко, не будучи за професією артистом, полюбляв декламувати сатиричні твори, які виконуються артистами-сатириками – Петросяном, Жванецьким, Задорновим. Його виконання було вдалим, і Савченка неодноразово запрошували виступати на концертах місцевої самодіяльності, в яких Савченко охоче брав участь.

Проте одного разу Савченко побачив, що записи цих концертів, у тому числі і його виступів, продаються у відділі продажу музичних та аудіовізуальних творів місцевого універмагу.

1. Чи є Савченко суб'єктом суміжного права?
2. Чи були порушені права Савченка і які саме?
3. Чи були порушені права Петросяна, Жванецького, Задорнова?
4. Яку відповідальність передбачено чинним законодавством за порушення суміжних прав?

Завдання 3.8

Громадянин Дяченко уклав з АТ "Завод "Квазар" ліцензійний договір на використання у виробництві свого запатентованого винаходу на строк 5 років.

За умовами договору завод виплачував Дяченку винагороду щоквартально у сумі 7 000 грн. Збір стосовно підтримки дії патенту повинен був сплачувати Дяченко. Проте, у зв'язку з від'їздом Дяченка за кордон на лікування, він не зміг вчасно і в повному обсязі сплачувати збір, що спричинило припинення дії патенту. Коли керівництво заводу дізналося про це, Дяченку було припинено виплату винагороди, хоча винахід продовжував використовуватись у виробництві.

Дяченко звернувся до адміністрації заводу з вимогою про продовження виплати йому винагороди. Зрештою він отримав відповідь про відмову у задоволенні його вимоги, в якій також зазначалося, що внаслідок невиконання Дяченком умов договору і припиненням дії патенту завод втратив виключне право на використання винаходу, у зв'язку з чим зазнав збитків, які завод має намір стягнути з Дяченка у судовому порядку.

1. Якими є підстави та наслідки припинення дії патенту?
2. Чи має право завод вільно використовувати винахід Дяченка?
3. Чи повинен Дяченко нести відповідальність за збитки, які зазнав завод?
4. Чи має право Дяченко вимагати виплати винагороди?
5. Обґрунтуйте відповідь.

Завдання 3.9

Громадянин Панасенко в результаті виконання службових обов'язків сконструював винахід, який було запатентовано роботодавцем ВККП "Віраж". Між Панасенком і ВККП "Віраж" було укладено договір про виплату авторської винагороди.

Через деякий час Панасенко вирішив звільнитися з підприємства за власним бажанням. Керівництво підприємства поставило питання про припинення виплати йому авторської винагороди. Тоді Панасенко висунув вимоги про вилучення його винаходу з виробництва та про переоформлення патенту на його ім'я.

1. Яким чином врегульовано відносини з приводу використання об'єктів промислової власності між роботодавцем та винахідником?
2. Яким чином виплачується винагорода у випадку звільнення винахідника з підприємства?
3. Чи є правомірними дії адміністрації ВККП?
4. Чи підлягають задоволенню вимоги Панасенка?
5. Яким чином слід вирішити спір?
6. Обґрунтуйте відповідь.

Завдання 3.10

Туристичне агентство "Фірма "САМ" зареєструвало знак для товарів та послуг у вигляді зображення яблука та підпису внизу великими літерами "САМ", а також найменування агентства "САМ". Через деякий час працівники фірми випадково виявили, що схожий знак для товарів та послуг використовується СП "Взуттєва фабрика "САМ".

Вважаючи, що наявність двох юридичних осіб зі схожими найменуваннями та знаками для товарів та послуг може призвести до плутанини та введення споживачів в оману, туристичне агентство звернулося до Господарського суду з вимогою про заборону використання взуттєвою фабрикою знака для товарів та послуг і про примусове перейменування фабрики.

1. Яким чином здійснюється реєстрація знаків для товарів та послуг?
2. Чи є використання відповідачем товарного знака, схожого на товарний знак позивача, неправомірним?
3. Чи є підстави для задоволення вимог позивача?

Завдання 3.11

Директор підприємства звернувся до юрисконсульта з питанням про можливість та доцільність реєстрації знака для товарів, які виробляються підприємством, таким чином, щоб більше жодна особа не змогла використовувати цей або схожий знак незалежно від сфери її діяльності.

Підготуйте мотивовану відповідь юрисконсульта.

Завдання 3.12

Міжнародна патентна класифікація.

Для кожного з обраних під час виконання завдання 1.1 предметів, речей чи об'єктів матеріального світу, в цілому або в якій-небудь їх частині, які були віднесені до винаходів, визначити рубрики МПК. Оформити результати відповідно до прикладу, що наведено в додатку Б.

Тема 4. Здійснення права та економіка інтелектуальної власності

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

У процесі вивчення даної теми необхідно звернути увагу на такі питання: поняття економіки інтелектуальної власності, інтелектуального капіталу, види інтелектуального капіталу, класифікація нематеріальних активів, управління інтелектуальною власністю, розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, колективне управління правами суб'єктів авторського права і суміжних прав, поняття та види договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, особливості оцінювання об'єктів права інтелектуальної власності, цілі, підходи, методи оцінювання.

Особливу увагу слід також приділити проблемі складення договорів про створення за замовленням і використання об'єктів права інтелектуальної власності та державну реєстрацію договорів, оцінювання вартості об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ).

У практичній діяльності відповідно до законодавства України під час оцінювання об'єктів інтелектуальної власності можуть використовуватись методи оцінювання за трьома підходами: витратним підходом (метод прямого відтворення, метод заміщення, метод фактичних витрат та метод

приведених витрат), дохідним підходом (методу непрямой капіталізації (дисконтування грошового потоку), метод прямої капіталізації доходу, метод надлишкового прибутку, метод роялті та метод звільнення від роялті) та порівняльним підходом (метод порівняння продажів). Вибір того чи іншого методу залежить від об'єкта оцінювання та мети оцінювання.

Метод дисконтування грошових потоків. Згідно з цим методом дійсна (сьогоднішня) вартість прав на об'єкти права інтелектуальної власності визначають за формулою:

$$PV = \sum_{t=1}^n \frac{C_t}{\left(1 + \frac{I_t}{100}\right)^t}, \quad (4.1)$$

де PV – дійсна вартість права на ОПІВ;

t – періоди (роки), в які очікується отримання прибутку від ОПІВ;

C_t – грошовий потік, що генерується ОПІВ у періоді t;

I_t – ставка дисконту в періоді t, %.

Ставку дисконту можна визначити за формулою:

$$I = C_{RF} + (C_M - C_{RF}) \times \beta, \quad (4.2)$$

де C_{RF} – безризикова ставка доходу, наприклад, відсотки, що виплачуються за державними облігаціями;

C_M – середньоринкова для даної галузі ставка доходу;

β – фактор ризику.

Якщо підприємство менш ризиковане, ніж середнє у галузі, то $\beta < 1$, а якщо більш ризиковане, то $\beta > 1$. У середньому $\beta = 0,8 - 1,2$.

Метод надлишкового прибутку є різновидом методу дисконтування грошових потоків. Відміна полягає у тому, що під C_t розуміють чистий надлишковий прибуток, що генерується ОПІВ у періоді t. Слово "чистий" означає, що цей прибуток "очищений" від податків, а "надлишковий" – що це прибуток понад такого прибутку, який був би отриманий без використання ОПІВ.

Метод роялті визначає вартість об'єкта інтелектуальної власності як частку від бази роялті (доходу, прибутку, вартості основної сировини). Розмір цієї частки має назву ставки роялті:

$$RV = \sum_{t=1}^n C_t \times \frac{R_t}{100}, \quad (4.3)$$

$$C_t = P_i \times V_i, \quad (4.4)$$

де RV – роялті, грн;

C_t – грошовий потік в періоді t , грн;

R_t – ставка роялті в періоді t , %;

P_i – ціна одиниці продукції за ліцензією в i -му році, грн;

V_i – обсяг виробництва продукції за ліцензією в i -му році її дії, нат. од.

Відповідно до методу звільнення від ліцензійної винагороди величину вартості ОІВ (S), що оцінюється, потрібно розраховувати шляхом приведення величини винагороди за надане право, що виплачується періодично у формі роялті протягом строку його дії. Приведення потрібно проводити з використанням коефіцієнта дисконтування за формулою:

$$S = \sum_{i=1}^n \frac{R_i}{(1+r)^i}, \quad (4.5)$$

де R_i – частини ліцензійної винагороди, які виплачувалися б в i -му році в формі роялті, грн;

r – коефіцієнт дисконтування;

n – строк використання об'єкта (дії ліцензії), роки.

План семінарського заняття

1. Сутність інтелектуального капіталу, його структура.
2. Переваги та недоліки різних методів оцінювання вартості.
3. Колективне управління правами суб'єктів авторського права і суміжних прав.

Рекомендована література: основна [1 – 5]; додаткова [6; 8 – 10].

Теми есе та доповідей

1. Форми передачі прав на об'єкти промислової власності.
2. Спадкування майнових прав інтелектуальної власності.
3. Поняття про інтелектуальні права.

Завдання 4.1

Автор літературного твору має намір скласти договір на передачу авторських прав на рукопис. Строк дії даного договору 2 роки. Тираж першого року – 2 000 примірників, другого – 3 000 примірників. Вартість одного примірника 25 грн. Ставка роялті дорівнює 15 %. Необхідно оцінити права на твір.

Завдання 4.2

Фірма "Лелека" випускала та продавала продукцію по 15 грн за одиницю. Через деякий час фірма набула права на торгівельну марку для цієї продукції і провела широкомасштабну рекламу цієї марки. Після цього ціна на одиницю продукції тієї ж самої якості зросла до 18 грн. Кількість проданих одиниць продукції першого року становить 100 тис., другого – 150 тис., третього – 200 тис., четвертого – 100 тис. Ставка дисконту дорівнює 14 %, податок на прибуток становить 25 %. Оцінити права на торгівельну марку, використовуючи метод надлишкового прибутку.

Питання для обговорення

1. Управління інтелектуальною власністю.
2. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.
3. Колективне управління правами суб'єктів авторського права і суміжних прав.
4. Поняття та види договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.
5. Договір про передачу виключних майнових прав інтелектуальної власності.
6. Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності.
7. Поняття економіки інтелектуальної власності.
8. Поняття інтелектуального капіталу та його структура.
9. Засоби успішного ведення бізнесу.
10. Інтелектуальна власність в системі господарської діяльності.
11. Маркетинг інтелектуальної власності.
12. Організаційно-економічний механізм управління інтелектуальним капіталом.

Запитання для самоконтролю

1. Які органи державної влади здійснюють управління інтелектуальною власністю?
2. Дайте характеристику суб'єктів, які відповідно до законодавства можуть розпоряджатися майновими правами інтелектуальної власності.
3. Хто здійснює колективне управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав?
4. Які види договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності ви знаєте?
5. Охарактеризуйте договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності.
6. Охарактеризуйте договір про передачу виключних майнових прав інтелектуальної власності.
7. Яка процедура державної реєстрації договорів?
8. Що таке інтелектуальний капітал?
9. Яким чином пов'язані між собою категорії "інтелектуальний капітал" та "інтелектуальна власність"?
10. У чому полягає значення інтелектуального капіталу для розвитку економіки держави та підприємства?
11. Які компоненти утворюють систему управління інтелектуальним капіталом?
12. Які ви знаєте засоби успішного ведення бізнесу?
13. Що становить організаційно-економічний механізм управління інтелектуальним капіталом?

Тема 5. Сутність і об'єктивні передумови розвитку трансферу технологій

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

У процесі вивчення даної теми необхідно звернути увагу на такі питання: економічна сутність трансферу та комерціалізації технологій, об'єкти трансферу технологій, структура управління трансфером технологій в організаціях, класифікація технологій, технологічні уклади в виробничому потенціалі підприємства, механізми проведення трансферу технологій.

План семінарського заняття

1. Класифікація технологій як необхідний етап розроблення нових бізнес-ідей.
2. Ранжування технологій за рівнем вирішуваних виробничих завдань.
Рекомендована література: основна [2; 3]; додаткова [12; 13].

Теми есе та доповідей

1. Сучасний стан трансферу технологій в Україні.
2. Комерційні форми технологічного обміну в Україні.
3. Характеристика ринків технологій.
4. Законодавство України у сфері регулювання процесу комерціалізації.
5. Зарубіжна практика функціонування інфраструктури підтримки трансферу технологій.

Питання для обговорення

1. Необхідність виникнення трансферу технологій.
2. Особливості та проблеми розвитку трансферу технологій в Україні.
3. Місце і роль трансферу технологій у технологічному розвитку підприємства.
4. Організаційні форми трансферу технологій: детермінанти вибору.

Запитання для самоконтролю

1. Управління трансфером технологій.
2. Ідентифікація об'єкта трансферу.
3. Забезпечення правового захисту об'єкта трансферу.
4. Визначення правовласників об'єкта трансферу.
5. Прогнозування розвитку технологій.
6. Вибір механізму технологічного трансферу.
7. Розроблення стратегії реалізації трансферу технологій.
8. Придбання технологій, пошук продавця (покупця) технологій.
9. Галузевий масштаб трансферу технологій.
10. Національний масштаб трансферу технологій (технопарки, інкубатори тощо).
11. Глобальний масштаб трансферу технологій (технопарки, інкубатори тощо).

Тема 6. Методичні підходи до проведення технологічного аудиту

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

У процесі вивчення даної теми необхідно звернути увагу на такі питання: економічна сутність технологічного аудиту, цілі технологічного аудиту, визначення етапу розроблення нової технології, особливості аналізу технологій конкурентів, оцінювання потенціалу технологічної інновації як об'єкта трансферу.

Особливу увагу слід також приділити проблемі оцінювання комерційного потенціалу технологій, визначенню прав інтелектуальної власності, етапам оцінювання комерційного потенціалу винаходів.

У практиці проведення технологічного аудиту використовується декілька методик залежно від країни знаходження підприємства, цілі технологічного аудиту тощо.

Так, рекомендації щодо технологічного аудиту в компанії для центрів IRC (*IRC Operational Manual*) виглядають таким чином.

Етап 1: Збирання інформації про компанію:

Як правило, саме візит надає ІЦ (інноваційний центр) найкращу можливість з'ясувати, чим займається компанія, що виробляє, які технологічні процеси застосовує і на яких ринках діє. Багато ІЦ розробили у себе форми або запитальники, що дозволяють отримати максимум інформації за час візиту. На основі цих питань складається звіт про візит після повернення співробітника ВЦ у свій офіс. Результатом візиту для ІЦ повинна стати досить докладна інформація, щоб на її основі:

скласти профіль технологічного запиту та/або пропозиції;

якщо виникне виказання інтересу, знати достатньо про становище компанії, щоб мати можливість оцінити доречність і перспективність;

щоб надалі відбирати в мережі ті профілі ТП/ТЗ, які були б цікаві компанії.

SWOT-аналіз SWOT-аналіз (*Strengths– Weaknesses– Opportunities – Threats*) традиційно розподіляють на аналіз внутрішнього (сильні та слабкі сторони) і зовнішнього середовища (сприятливі можливості і небезпеки). Це дослідження найкраще проводити у вигляді мозкового штурму з представниками керівництва обстежуваної компанії/організації.

Аналіз внутрішнього середовища.

Визначення здібностей фірми у сфері кооперації, включаючи міжнародну.

Оцінювання технологічних сильних і слабких сторін – оптимально, вона повинна проводитися періодично, наприклад раз на півроку.

Бачення майбутнього, міся.

Арена діяльності: ринок, технології (першопрохідці або послідовники).

Продукти/послуги.

Очевидно, мета даного аналізу – не вирішити всі технологічні слабкості, а зважити їх на фоні ринкових і виробничих тенденцій. Буває, що фірма вже володіє необхідною технологією, але внутрішній опір уповільнює її впровадження або зовсім відсуває його убік.

Аналіз зовнішнього середовища.

Важливу роль відіграє концепція технологічної розвідки.

Формулюються сприятливі технологічні/ринкові можливості (у порядку їх привабливості й імовірності успіху) і небезпеки (у порядку їх серйозності і ймовірності здійснення).

Бенчмаркінг (позиціонування в ряду аналогів і конкурентів) у рамках галузі.

Сильні сторони. Важливо розглянути сильні сторони і з точки зору самої компанії, і з точки зору тих, хто з нею працює. Рекомендується ставити такі запитання:

Які технічні переваги ви маєте порівняно з конкурентами?

Що ваша компанія вміє робити краще за всіх?

Яке ваше положення в вашій галузі?

Слабкі сторони. Найкращим підходом стане всебічний розгляд слабких сторін, як з внутрішньої, так і зовнішньої точок зору – можливо, з боку видно такі слабкі сторони, які не видно вам? Щоб прояснити, в яких сферах вас, можливо, перевершують конкуренти, слід також запитати:

Що можна поліпшити?

Що робиться погано?

Чого слід уникати?

Сприятливі можливості. Які можливості ви бачите на ринку? Проводьте пошук вільних ніш, але пам'ятайте, що вільними вони залишаються недовго. Сприятлива можливість, побачена сьогодні, може перестати

існувати вже через три місяці. Сприятливі можливості можуть виникати через дію таких факторів:

зміни як у технологічній сфері, так і на ринку – як значного, так і локального масштабу;

зміни урядової політики щодо галузі, де працює компанія;

зміни соціальних стандартів, профілю населення, стилю життя і т. д.

Можна поставити такі запитання:

у чому полягають сприятливі ринкові можливості?

які цікаві тенденції зазначені?

які потреби, побажання є у покупця, але не задовольняються конкурентами?

Небезпеки:

Які ви бачите тенденції, які можуть знищити вашу компанію або збити її продукти та послуги застарілими?

Що роблять конкуренти?

Які перешкоди стоять перед компанією – наприклад, зміни в законодавстві?

Змінюються чи необхідні специфікації на продукти та послуги компанії?

Чи загрожує зміна технології становищу компанії?

Чи є в компанії борги або проблеми з фінансуванням?

Розроблення рекомендацій.

Після проведення SWOT-аналізу можна сформулювати цілі, які фірма хоче досягти, і стратегію їх досягнення. Завдання аудиту – сформулювати стратегію, відповідну поставленим цілям.

Основні типи стратегій:

лідерство через зниження витрат;

диверсифікація.

Для планування реалізації запланованої стратегії складається так звана "дорожня карта" – віхи в стратегії досягнення фірмою намічених цілей (конкуренти, ринок, технології), а також план дій на найближчий період.

Результати ТА в мережі IRC.

Найбільш важливі результати:

визначення можливості трансферу технологій в компанію;

ідентифікація можливості трансферу технологій з компанії Інші можливі результати:

розроблення структурованого плану для сталого зростання компанії;

докладне оцінювання технологічного портфеля компанії та план реалізації цього потенціалу;

виявлення можливих джерел фінансування – як національних, так і європейських – для інноваційного технологічного розвитку.

Рекомендована література: основна [2; 3]; додаткова [12; 13].

Завдання 6.1

Здійснення технологічного аудиту на функціонуючому підприємстві (база практики) залежно від обраної стратегії вилучення комерційної вигоди. Результати технологічного аудиту подати за допомогою *MindMap*.

Теми есе та доповідей

1. Особливості технологічного аудиту.
2. Етапи проведення технологічного аудиту.
3. Міжнародні методики проведення технологічного аудиту.

Питання для обговорення

1. Проведення технологічного аудиту.
2. Технологічний аудит інноваційної продукції.
3. Вибір методики проведення технологічного аудиту.

Запитання для самоконтролю

1. Визначте сутність поняття "технологічний аудит".
2. Розкрийте основні етапи технологічного аудиту.
3. Визначте ціль трансферу технологій.
4. У чому полягає сутність технологічного портфеля організації?
5. Що є основними інструментами технологічного аудиту?
6. Що є об'єктом технологічного аудиту?

Тема 7. Ціноутворення та методи оцінювання технологій

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

У процесі вивчення даної теми необхідно звернути увагу на такі питання: законодавчо-нормативна база вартісного оцінювання технологій, види вартості, методи вартісного оцінювання технологій, методи витратного підходу, методи прибуткового підходу, методи ринкового (порівняльного) підходу, оцінювання вартості інтелектуальних технологій

з урахуванням індексу цитування, оцінювання вартості інтелектуальних технологій з урахуванням індексу цитування на прикладі патентів.

Відповідно до методу виграшу в собівартості вартість ОІВ (S) необхідно вимірювати через визначення економії на витратах внаслідок його використання. Вартість ОІВ, що оцінюється, в даному випадку здійснюється за формулою:

$$S = \text{Пр}2 - \text{Пр}1, \quad (7.1)$$

де Пр2 – прибуток, який отримується з використанням результату інтелектуальної діяльності, що оцінюється, грн;

Пр1 – прибуток, котрий отримується без використання результату інтелектуальної діяльності, що оцінюється, грн.

Прибутки Пр1 і Пр2 можуть бути обчислені за такою формулою:

$$\text{Пр}_j = \sum_{i=1}^n \frac{\text{Пр}_{ji}}{(1+r)^i} = \sum_{i=1}^n (\text{Ц}_i - \text{С}_{ji}) \frac{V_{ji}}{(1+r)^i}, \quad (7.2)$$

де Пр_{ji} – прибуток, що отримується від продажу j-го товару в i-му році, грн;

r – коефіцієнт дисконтування;

Ц_i – ціна одиниці товару в i-му році, грн;

С_{1i} – собівартість товару під час його виробництва з використанням ОІВ, що оцінюється, виробленого в i-му році, грн;

С_{2i} – собівартість товару під час його виробництва без використання ОІВ, що оцінюється, виробленого в i-му році, грн;

V_{ji} – обсяг виробництва j-го товару в i-му році, шт.;

n – термін виробництва і продажу товару, роки.

Відповідно до методу переваги в прибутку, сутність якого полягає у тому, що власник об'єкта, що оцінюється, має можливість отримати додатковий прибуток порівняно з тими, які ним не володіють, визначення вартості ОІВ (S) здійснюється за формулою:

$$S = \sum_{i=1}^n \frac{\text{Ц}_{нов}_i \times \text{О}_{нов}_i - \text{Ц}_{пор}_i \times \text{О}_{пор}_i}{(1+r)^i}, \quad (7.3)$$

де Ц_{нов_i}, Ц_{пор_i} – ціна одиниці відповідно нової високотехнологічної продукції і продукції, що порівнюється, в i-му році (періоді), грн;

О_{нов_i}, О_{пор_i} – обсяг реалізації відповідно нової високотехнологічної продукції і продукції, що порівнюється, в i-му році (періоді), шт.;

r – коефіцієнт дисконтування;

n – строк використання об'єкта, роки (періоди).

Завдання 7.1

Об'єкт, що оцінюється і має правову охорону, – електролітичний спосіб отримання нітрилу, перевагами якого є більш висока продуктивність. Конку rentна технологія – періодичний спосіб отримання нітрилу. Термін використання технологічного процесу електролітичного отримання нітрилу – 10 років. Обсяг виробництва продукції з використанням об'єкта, що оцінюється – 50 000 т. Виробнича програма об'єкта, що оцінюється така: перші 20 місяців – будівництво цеху з виробництва нітрилу електролітичним способом, монтаж обладнання; початок комерційного використання – після закінчення 20 місяців. Дані щодо обсягів виробництва нітрилу наведено в табл. 7.1.

Таблиця 7.1

Дані щодо виробництва нітрилу

Термін дії виключного права	Виробнича програма, т
1	0
2	2 000
3	6 800
4	6 950
5	6 950
6	6 950
7	6 450
8	6 000
9	4 000
10	3 900

Протягом терміну освоєння та виробництва передбачається зниження ціни нітрилу, а саме: з 1 по 5 рік – 1 500 ум. од., з 6 по 7 рік – 1 300 ум. од., з 8 по 10 рік – 1 100 ум. од.

Дані щодо витрат на виробництво нітрилу наведено в табл. 7.2.

Дані щодо витрат на виробництво нітрилу

№ п/п	Найменування витрат	Періодичний спосіб отримання нітрилу, ум. од.	Електролітичний спосіб отримання нітрилу, ум. од.
1	Сировина, матеріали	433,01	336,21
2	Амортизація	251,75	167,65
3	Ремонт	70,4	54,35
4	Паливо та енергія	90,63	43,88
5	Заробітна плата	151,05	64,79
6	Адміністративні витрати	10,7	9,3

Коефіцієнт дисконтування – 15 %.

Визначити вартість ОІВ за допомогою методу виграшу в собі-вартості.

Завдання 7.2

Об'єкт, що оцінюється та охороняється патентом, – конструкція автомату для дугового зварювання. Автомат для зварювання, що порівнюється, має більшу вагу, вимагає вищої кваліфікації зварювальника. Обсяги виробництва та реалізації зварювальних автоматів протягом п'яти років такі: перший рік – 200 од., другий рік – 1 000 од., третій рік – 1 000 од., четвертий рік – 1 000 од., п'ятий рік – 800 од. Ціна одного нового зварювального апарату – 1 200 ум. од., а порівнюваного – 970 ум. од. Коефіцієнт дисконтування – 15 %.

Визначити вартість ОІВ за допомогою методу переваги в прибутку.

Завдання 7.3

Об'єкт, що оцінюється, – технологія заливки ливарних форм, що відрізняється наявністю способу тонкого очищення чорних металів, фільтрувального матеріалу, способу виготовлення фільтрувальної тканини та установки для виготовлення фільтрувального матеріалу. Винаходи, що використовуються в оцінюваному об'єкті, запатентовані. Термін дії ліцензії – 8 років. Ціна фільтрувального матеріалу – 5 – 7 ум. од. Починаючи з п'ятого року дії ліцензії, передбачається зниження ціни

фільтрувального матеріалу, а саме: з першого до четвертого року – 6,8 ум. од., у п'ятому році – 6,5 ум. од., у шостому році – 6,0 ум. од., у сьомому році – 5,5 ум. од., у восьмому році – 5,0 ум. од.

Виробнича програма така: перший рік буде витрачено на освоєння виробництва фільтрувального матеріалу та підготовку ливарного виробництва до використання технології, що оцінюється; другий рік – початок комерційного використання. Дані щодо обсягів виробництва наведено в табл. 7.3.

Таблиця 7.3

Дані щодо обсягів виробництва фільтрувального матеріалу

Термін дії виключного права	Виробнича програма, т
1	0
2	360 600
3	540 900
4	901 500
5	540 900
6	360 600
7	360 600
8	360 600

У якості базової ставки роялті приймається 5 %. Однак з урахуванням можливості використання протягом терміну дії ліцензії покращеного фільтрувального матеріалу доцільно передбачити зменшення ставки роялті, а саме: з першого до четвертого року – 5 %, з п'ятого по шостий рік – 4,5 %, сьомий рік – 4 %, восьмий рік – 3,5 %.

Коефіцієнт дисконтування – 15 %.

Визначити вартість ОІВ за допомогою методу звільнення від ліцензійної винагороди.

Запитання для самоконтролю

1. Які існують підходи до оцінювання об'єктів трансферу технологій?
2. Назвіть основні методи оцінювання об'єктів трансферу технологій.
3. Які методи оцінювання об'єктів трансферу технологій належать до витратного підходу?

4. Які методи оцінювання об'єктів трансферу технологій належать до доходного підходу?

5. Які методи оцінювання об'єктів трансферу технологій належать до ринкового підходу?

Тема 8. Ліцензування як основна форма трансферу технологій

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

У процесі вивчення даної теми необхідно звернути увагу на такі питання: поняття, предмети та види ліцензій, класифікація ліцензій, ліцензіат, ліцензіар, строкові особливості ліцензування, основні суб'єкти ліцензійного договору, структура та зміст ліцензійного договору, ліцензійні платежі, роялті, визначення економічної ефективності продажі та купівлі ліцензій.

План семінарського заняття

1. Ліцензування як форма комерціалізації прав інтелектуальної власності.

2. Структура, зміст і специфіка ліцензійних договорів.

3. Особливості міжнародного патентно-ліцензійного бізнесу.

4. Сучасний стан, особливості та тенденції розвитку ринку ліцензій в Україні та світі.

Рекомендована література: основна [2; 3]; додаткова [12; 13].

Завдання 8.1

Гр. Гальчик уклав ліцензійний договір з ПП "Арабелла" на використання запатентованої ним корисної моделі – універсального автомобільного інструмента. Згідно з умовами договору, ПП "Арабелла" здійснювало виробництво інструмента та поставку роздрібним продавцям. Гр. Гальчик повинен був отримувати винагороду у розмірі 10 % від вартості кожного проданого інструмента.

Оскільки протягом шести місяців від дати підписання договору винагороду Гальчику так і не виплатили, він звернувся щодо її виплати до директора підприємства. Директор повідомив, що обладнання ПП "Арабелла" не було придатне для виробництва винайденого Гальчиком інструмента, тому вони уклали субліцензійний договір з ТзОВ "Нездійсненна мрія",

у якому передали право на виробництво та продаж корисної моделі. У цьому ж договорі вони передбачили, що винагороду винахіднику буде сплачувати не ПП "Арабелла", а ТзОВ "Нездійсненна мрія".

Проаналізуйте ситуацію. Чи правомірні дії ПП "Арабелла"? Які подальші дії повинен вчинити гр. Гальчик? У яких випадках і за яких умов може бути укладено субліцензійний договір?

Завдання 8.2

Гр. Зубик І. Л. розробив комп'ютерну програму "Логіст-офіс", яка виявилась зручною для організації роботи магазинів гуртової торгівлі. Він уклав ліцензійні договори щодо використання даної програми з мережею гуртової торгівлі "Алколайф" (без зазначення строку). Згодом до нього звернулись представники ПП "Програміст", які прагнули доопрацювати програму та почати її серійний продаж. У результаті переговорів між гр. Зубиком та ПП "Програміст" було укладено договір "Про передання комплексу виключних майнових права на комп'ютерну програму "Логіст-офіс".

Після укладення договору ПП "Програміст" вирішило розірвати ліцензійний договір з "Алколайфом", на що представник мережі зауважив, що: 1) умови ліцензійного договору МГТ "Алколайф" не порушувались, а отже, підстав для розірвання договору немає; 2) укладення договору про передання виключних прав інтелектуальної власності не впливає на ліцензійні договори, які були укладені раніше, а це означає що право розірвати договір має лише Зубик І. Л., який й надалі є ліцензіаром.

Проаналізуйте ситуацію та зробіть її правове оцінювання.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке ліцензія на право використання об'єкта права інтелектуальної власності?
2. Дайте визначення поняття "ліцензійний договір".
3. Назвіть види ліцензій, які передбачені Цивільним кодексом України. Охарактеризуйте кожен з них.
4. Які існують види ліцензій, крім перерахованих у Цивільному кодексі України?
5. Хто є сторонами ліцензії та ліцензійного договору? Охарактеризуйте їх.

Питання для обговорення

1. Особливості оформлення ліцензійного договору.
2. Відповідальність за порушення ліцензійного договору.
3. Перспективи використання ліцензійних договорів як форми трансферу технологій.

Система оцінювання успішності навчання

Виконання кожного завдання для практичних занять оцінюється відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця (таблиця).

Таблиця

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D		
60 – 63	E	задовільно	не зараховано
35 – 59	FX	незадовільно	
1 – 34	F		

Рекомендована література

Основна

1. Дахно І. І. Право інтелектуальної власності [текст] : навч. посіб. / І. І. Дахно, В. М. Алієва-Барановська ; за ред. І. І. Дахна. – Київ : Центр учбової літератури, 2015. – 560 с.
2. Косенко О. П. Комерціалізація інтелектуально-інноваційних технологій : монографія / О. П. Косенко. – Харків : Смугаста типографія, 2015. – 514 с.
3. Перерва П. Г. Трансфер технологій : монографія / П. Г. Перерва, Д. Коциски, Д. Сакай. – Харків : Віровець А. П. "Апостроф", 2012. – 668 с.
4. Право інтелектуальної власності : підручник / за заг. ред. О. І. Харитонової. – Київ : Юрінком Інтер, 2015. – 544 с.
5. Ходаківський Є. І. Інтелектуальна власність: економічно-правові аспекти : навч. посіб. / Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук. – Київ : Центр учбової літератури, 2014. – 276 с.

Додаткова

6. Абдуліна І. Який принцип вичерпання прав – регіональний чи міжнародний – потрібен Україні? / І. Абдуліна // Інтелектуальна власність. – 2016. – № 12.
7. Жуков В. Колізії в системі законодавства України з інтелектуальної власності: причини їх виникнення / В. Жуков // Інтелектуальна власність. – 2014. – № 7.
8. Качуровський В. Значення особистих немайнових прав інтелектуальної власності / В. Качуровський // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2015. – № 5 (85).
9. Коваль І. Виплата компенсації за неправомірне використання об'єкта інтелектуальної власності: правова природа й умови застосування / І. Коваль // Теорія і практика інтелектуальної власності 2015. – № 6. – С. 70–78.
10. Костенко І. Інтелектуальна власність очима малого та середнього бізнесу Європейського Союзу / І. Костенко, О. Теньова // Інтелектуальна власність. – 2016. – № 6.

11. Орлюк О. Роль правової науки у процесі реформування сфери інтелектуальної власності в Україні : досягнення, завдання, місія / О. Орлюк // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2016. – № 3 (89).

12. Підходи до проведення технологічного аудиту [Електронний ресурс] / О. В. Зозульова, Т. О. Царьова // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 3 (13). – С. 94–103. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>.

13. Погорєлов І. М. Методика проведення технологічного аудиту інноваційної діяльності / І. М. Погорєлов, М. І. Погорєлов // Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ" : зб. наук. пр. Сер. : Економічні науки. – Харків : НТУ "ХПІ", 2016. – № 47 (1219). – С. 54–63.

Інформаційні ресурси

14. Інтелектуальний капітал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ndiiv.org.ua.

15. Нормативні акти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nau.kiev.ua.

16. Про затвердження Методики оцінки майнових прав інтелектуальної власності : Наказ № 740 від 25.06.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0726-08>.

17. Сервер Верховної Ради України. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

18. Сервер Державного комітету статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

Додатки

Додаток А

Приклад виконання завдання 1.1

У якості об'єктів матеріального світу (виробів) було обрано:

1. Олівець *Faber Castell*
2. Книга "Граф Монте-Крісто"
(Олександр Дюма)

3. Планшетний ПК *Samsung*

4. Піна для гоління *Gillette*

5. Крісло комп'ютерне

Результати аналізу Олівець

№ п/п	Ознака, що характеризує виріб	Об'єкти інтелектуальної власності
1	Конструкція виробу (графітовий стрижень, що розташовано всередині оболонки)	Винахід, що належить до пристрою, або корисна модель
2	Матеріал стрижня	Винахід, що належить до речовини
3	Матеріал оболонки	Винахід, що належить до речовини
4	Технологія виготовлення стрижня й олівця в цілому, у тому числі його фарбування та нанесення написів	Винахід, що належить до способів
	Дизайн виробу	Промисловий зразок
	Напис <i>Faber Castell</i>	Товарний знак

Приклад наведено за одним об'єктом, у звіті необхідно подати результати аналізу всіх п'яти об'єктів.

Приклад виконання завдання 3.12

Для визначених об'єктів були визначені такі рубрики МПК.

Рубрики

Виріб	Рубрики МПК
Олівець	В43К Письмові, креслярські та канцелярські приладдя. В43К19/00 Олівці з невисувними стрижнями, що пишуть. Гострокінцеві палички для письма (стило). Крейда

Приклад подано для одного об'єкта, під час захисту завдання необхідно надати результати аналізу всіх п'яти об'єктів.

Зміст

Вступ	3
Завдання для практичних, семінарських та лабораторних занять	5
Змістовий модуль 1. Система інтелектуальної власності.....	6
Рекомендована література	42
Основна.....	42
Додаткова.....	42
Інформаційні ресурси.....	43
Додатки	44

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ТА ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ

Практикум
для студентів спеціальності
073 "Менеджмент"
другого (магістерського) рівня

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладач **Томах** Вікторія Володимирівна

Відповідальний за видання *О. М. Ястремська*

Редактор *В. О. Дмитрієва*

Коректор *В. Ю. Труш*

План 2018 р. Поз. № 105 ЕВ. Обсяг 48 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру

ДК № 4853 від 20.02.2015 р.